

ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено проблемі вдосконалення підготовки військових фахівців у сучасних умовах. Як пріоритетний напрям її розв'язання пропонується системно застосовувати в процесі їх підготовки сучасні інформаційні технології. Розглядається досвід їх використання та пропонується основні напрями реалізації у військово-навчальному процесі ВВНЗ.

Ключові слова: освітні технології, інформаційні технології, інноваційні технології, технології проведення занять, кредитно-модульна технологія навчання, інтерактивні комплекси навчально-методичного забезпечення.

Article is devoted to a problem of improvement of preparation of military experts in modern conditions. As the priority direction in its decision is offered is system to apply in the course of their preparation a modern information technology. Experience of their use is considered and realisation directions in military-training process are assumed.

Keywords: educational technologies, information technology, innovative technology, technology of conducting of lessons, credit-modular technology of study, interactive complexes of educational-methodical ware.

Актуальність статті. Історія освіти – це історія творчого пошуку та застосування найбільш ефективних систем організації, методів, методик, технологій організаційних форм загальноосвітньої підготовки підростаючих поколінь і професійної підготовки майбутніх фахівців. Сьогодні цей пошук триває, який є основою і наших зусиль в реформуванні військової освіти, спрямованої на досягнення такого її рівня, який дозволяв би якісно та ефективно виконувати основне завдання – здійснювати підготовку для Збройних Сил та інших військових формувань України сучасну військову еліту, офіцерів-фахівців з розвинутим творчим практичним мисленням, спроможних самостійно приймати відповідальні рішення в складній і багатоплановій службовій діяльності.

Концептуальні засади модернізації вищої військової освіти, які орієнтують нас на досягнення якості освіти світового рівня, передбачають необхідність запровадження сучасних освітніх технологій у процес підготовки майбутніх військових фахівців. Однозначно можна прогнозувати, що при збереженні термінів навчання у вищій військовій школі введення інноваційних методів, методик, технологій і організаційних форм їх підготовки допоможе вирішенню комплексу взаємопов'язаних завдань:

- набуттю майбутніми військовими фахівцями, як військовими професіоналами, первинних видів компетентності, без яких вони будуть вважатися безграмотними, наприклад, у сфері застосування сучасних інформаційних технологій чи сфері навчальної діяльності, без якої неможливе, з одного боку, якісне опанування ними військово-професійною компетентністю у ВВНЗ, а з іншого – забезпечення освіти протягом життя;

- створення принципово нових науково-методичних і навчально-дидактичних ресурсів у ВВНЗ та системі військової освіти;

- системне та послідовне впровадження сучасних інформаційних технологій у процес військово-професійної підготовки майбутніх військових фахівців;

- організація наскрізної практичної підготовки відповідно до вимог багатоступеневої освіти;

- ведення сучасних технологій і методик діагностування навчальної успішності курсантів (слухачів) на всіх етапах їх військово-професійної підготовки;

- удосконалення методик і форм самостійної роботи курсантів (слухачів) тощо.

Отже, прийшов час змінити філософію вищої військової освіти та концептуальні підходи до викладання військово-спеціальних дисциплін у ВВНЗ, перейти до сучасних їх методик, технологій та організаційних форм, спрямованих на підвищення творчої активності курсантів (слухачів), до набуття ними самостійних знань і досвіду дослідницької роботи. Впровадження суб'єкт-

но-діяльничої методики викладання цих дисциплін відкидає постулати авторитарної педагогіки, роботу за єдиною жорсткою методикою: викладач прочитав лекцію, курсант (слухач) її законспектував і потім відтворив почуте. Курсант (слухач) має стати партнером викладача, а викладач — його партнером, що веде до виникнення та підтримання суб'єкт-суб'єктних взаємин між ними в навчальному процесі, перетворенню курсанта (слухача) суб'єкта навчальної діяльності.

У зв'язку з цим слід відмовитися від традиційних інформаційно-авторитарних методів і організаційних форм навчання з їхніми негнучкими стандартами змісту навчання, дріб'язковою регламентацією поведінки курсантів (слухачів), стимулюванням їх пасивної поведінки на заняттях. Сьогодні необхідні принципово інші, сучасні методологічні та методичні підходи до організації навчального процесу, інша парадигма вищої військової освіти, суб'єктно-діяльнісні технології та методики викладання військово-спеціальних дисциплін у ВВНЗ.

Мета статті: обґрунтувати пріоритетний напрям вдосконалення підготовки військових фахівців у сучасних умовах, в якості якого пропонується системно застосовувати сучасні інформаційні технології у всіх компонентах військово-навчального процесу в ВВНЗ.

Аналіз останніх досліджень. Ряд педагогічних аспектів підготовки військових фахівців і специфіки застосування суб'єктно-діяльнісних, інформаційних та інших методик їх підготовки відображено в наукових працях О.С. Автушенка, О.В. Бойка, В.Г. Куцова, М.І. Нещадима, В.С. Маслова, Т.М. Мацевка, П.В. Стефаненка, В.В. Ягупова та ін.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Суттєве значення в оволодінні змістом військово-спеціальних дисциплін має системне впровадження в навчальний процес сучасних інформаційних технологій, які дають оптимальну можливість змоделювати різноманітні військово-професійні ситуації в процесі навчання, продемонструвати в динаміці професійну діяльність конкретної посадової особи у військах; формують і розвивають інформаційну грамотність сучасних військових фахівців; вдосконалюють методики проведення традиційних класичних видів занять; сприяють затвердженню суб'єктності учасників військово-навчального процесу.

Отже, досвід їх використання покаже можливість їх ефективного застосування в таких аспектах:

- 1) проблемно-часовій організації навчання, які направлені, як правило, на активізацію традиційних методів і організаційних форм навчання;

- 2) управлінні самоорганізацією навчальної діяльності курсантів (слухачів): створення якісно нових технологій і методик навчальної діяльності курсантів (слухачів), коли

справжнім суб'єктом становиться сам курсант (слухач). Тут вони розглядаються як суб'єкт навчальної діяльності, що передбачає управління такими процесами в їх самоорганізації в ВНЗ: самомотивування до навчальної та майбутньої військово-професійної діяльності; самовизначення щодо цілей, смислу та результатів навчальної та майбутньої військово-професійної діяльності; самопізнання та самосприйняття самого себе як суб'єкта та водночас як об'єкта навчального процесу в ВНЗ; свідоме само-учіння; самоактуалізація спочатку як суб'єкта самоучіння та навчальної діяльності, а згодом і майбутньої військово-професійної діяльності.

Усе це сприяє вирішенню таких завдань:

- перехід від педагогічного традиціоналізму до нових форм і методів навчання, орієнтованих на формування творчої особистості військового фахівця, яка вміє поєднувати в різних варіантах теоретичні знання, наукові здобутки з вирішенням питань, які виникають у військовій практиці;

- підвищення його творчої активності під час аудиторних занять шляхом упровадження ділових і рольових ігор, ігрового проектування, "кейс-методів", бріфінг-семінірів, відеотренінгів тощо;

- посилення його мотивації до самостійної роботи з метою поглиблення знань і здобуття військово-професійних і фахових навичок і вмінь;

- забезпечення наскрізної комп'ютеризації навчального процесу та створення комп'ютерних (інформаційних) систем його підтримки;

- інтенсифікацію навчального процесу з метою скорочення аудиторних занять з участю викладача при наданні певного обсягу знань і підвищенні якості навчального процесу;

- розробку інтерактивних комплексів навчально-методичного забезпечення дисципліни тощо.

Але тут ще існує суб'єктивний фактор – це особистість військового педагога, який не завжди усвідомлює, що нині ситуація суттєво змінилася у підготовці військових фахівців. Окремі педагоги вже звикли до тієї, м'яко кажучи, своєрідної класичної методики викладання, оскільки одні на ній "виросли", не знають і не хочуть знати іншої, а інші – усвідомлюють усю порочність викладання "під диктовку", але від неї не відмовляються, вона їх влаштовує, оскільки не потребує особливих напружень з підготовкою спеціального навчально-методичного супроводження викладання дисциплін. Немало є викладачів, яким бракує досвіду, професійних навичок і вмінь, знання сучасних інформаційних методик і технологій викладання, оскільки вони банально не мають педагогічної освіти та педагогічного досвіду. У зв'язку з цим доцільно налагодити систему підвищення кваліфікації викладачів, особливо молодих на базі навчальних відділів ВНЗ. Це може бути "школа молодого викладача", "школа (підвищення) педагогічної майстерності" тощо.

Наступний суттєвий аспект сучасного навчального процесу – це різке зростання потоків наукової та фахової інформації. Зрозуміло, що репродуктивне засвоєння курсантами (слухачами) необхідного обсягу програмованих знань стає, практично, неможливим. За таких умов зменшується частка прямого, зовні заданого інформування та розширюється застосування інтерактивних форм і методів їх роботи під керівництвом викладача та повноцінної самостійної роботи в лабораторіях, читальних залах, на об'єктах майбутньої професійної діяльності. Розробка та застосування інноваційних технологій навчання, а також діагностика їх успішності у ВНЗ мають носити системний характер, що дозволяє забезпечувати взаємозв'язок між усіма

складовими військово-навчального процесу, підвищує рівень його керованості та навчально-методичного забезпечення. Вони також мають бути впровадженими в усіх формах навчання (денна, заочна), по всій вертикалі навчального плану (у всіх навчальних дисциплінах), по горизонталі навчального плану (у всіх видах навчальних занять: лекції, семінари, практичні, лабораторні, самостійна робота, практика, заліки, іспити, поточний контроль), у всіх спеціальностях і спеціалізація підготовки військових фахівців.

Як відомо, системна спрямованість змісту вищої військової освіти визначається ОПП підготовки конкретного військового фахівця, в якій відображено змістово-реалізаційні аспекти ОКХ його підготовки, визначено нормативний зміст навчання, встановлено вимоги до змісту, обсягу та рівня його підготовленості відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня за конкретною спеціальністю. А структурно-логічні схеми підготовки фахівців – це організаційні алгоритми реалізації ОПП, навчальних планів, навчальних і робочих навчальних програм дисциплін в їх єдності та взаємопідпорядкованості в процесі підготовки конкретного військового фахівця.

Інтенсифікація навчального процесу передусім пов'язана з проведенням аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарів) на базі сучасних інформаційних технологій, що спонукає до проведення лекційних занять за трьома варіантами:

- традиційне читання лекцій з візуальним їх супроводженням за допомогою засобів наочності (зниження витрат часу на лекції на 8-10% порівняно з традиційною лекцією);

- інтенсивне читання з використанням опорного конспекту та візуального супроводження за допомогою сучасних інформаційних технологій (зниження витрат часу на лекції на 40-50%);

- консультативно-проблемне читання з опорним конспектом і візуальним супроводженням на основі самостійного вивчення курсантами (слухачами) розділу (модулю, теми) навчальної дисципліни (зниження витрат часу на лекції на 60-70%) [1, с. 258].

Їх застосування суттєво вдосконалює методику проведення семінарських занять:

- традиційна форма проведення з елементами інновацій (з використанням навчальних тестів за роздаточним матеріалом чи в комп'ютерному варіанті; мозкового штурму; рольових ігор; бліц-розминка тощо);

- семінари-дискусії (проблемні), семінари-брифінги, брейн-ринги; наукові семінари;

- семінари за принципом самоорганізації курсантів (слухачів);

- змішані тощо.

Поліпшуються й технології проведення практичних занять:

- традиційна форма проведення з елементами інформаційних інновацій (вхідний контроль володіння темою на основі комп'ютерного тестування, розрахунки з використанням комп'ютерних програмних продуктів), які дозволяють звільнити час для обговорення результатів вирішення навчальних завдань;

- ігрове проектування;

- ділові ігри, в тому числі з використанням комп'ютерних версій;

- технології кейс-методу (метод ситуаційного навчання);

- технології "Уорк-шоп", спрямовані на вирішення ситуації чи розробку проекту малими групами;

- відеотренінги, відеофільми.

Інформаційні технології в організації та проведенні практик (стажувань) курсантів (слухачів) передбачають застосування інформаційних технологій для створення бази даних, електронних таблиць, алгоритмів рішення, інформаційних зв'язків, комплексів задач тощо, що створює умови для оволодіння інформаційними технологіями для рішення фахових задач, а також скорочує витрати часу на опрацювання інформації й отримання результатів, вивільняє час для обґрунтування висновків за результатами практики, формування пропозицій щодо прийняття рішень.

Упровадження інформаційних технологій сприяє швидкому впровадженню в навчальний процес кредитно-модульної системи підготовки військових фахівців, оскільки дозволяє підвищувати рівень самостійного опанування курсантами інформації змістом навчальних дисциплін, стимулює керівників до упровадження інноваційних технологій навчання, спрямованих на раціональне використання навчального часу, активізацію творчого потенціалу курсантів (слухачів).

Ефективність застосування інформаційних технологій передбачає відповідне матеріально-технічне забезпечення, зокрема комплектування комп'ютерних класів на факультетах і кафедрах, відкриття інформаційно-довідкових комп'ютерних відділів та електронних читальних залів бібліотек, Інтернет-клубів та електронних залів для самостійної роботи та відпочинку у гуртожитках курсантів (слухачів). В ідеалі в ВВНЗ слід створити єдину комп'ютерну систему управління функціонуванням ВВНЗ, що передбачає запровадження єдиної комп'ютерної мережі на кількість інформаційних порталів, які об'єднують всі підрозділи і комп'ютерні робочі місця, із забезпеченням усіх робочих місць з доступом до Інтернету. У мережі здійснюється інформаційний обмін за допомогою ліцензованих програм, які включають банки даних про соціальний статус, навчальні досягнення слухачів, банк і характеристику аудиторного фонду, розклади занять, планування й облік виконання навчального навантаження тощо.

Із упровадженням інформаційних технологій особливого наголосу набуває необхідність наскрізної комп'ютерної підготовки курсантів (слухачів), яка має складатися з таких складових:

- спеціальних дисциплін комп'ютерного спрямування, які вивчаються ними згідно з навчальними планами;
- системи комп'ютерної підтримки військово-навчального процесу в ВВНЗ, до складу якої входять автоматизовані навчаючі системи й автоматизовані контролюючі системи;
- комп'ютерного супроводження практичних занять з військово-спеціальних дисциплін;
- комп'ютерних підручників, навчальних посібників і комп'ютерних ділових ігор;
- комп'ютерної підтримки написання кваліфікаційних робіт;
- комп'ютеризації державних іспитів;
- комп'ютерної підтримки самостійної роботи курсантів (слухачів) (комп'ютерні посібники, практикуми, комп'ютерні банки законодавчої та нормативної бази, комп'ютерні каталоги рекомендованої літератури тощо).

Для формування інформаційної грамотності випускників у ВВНЗ на всіх непрофільних факультетах на першому курсі має читатися курс "Сучасні інформаційні технології у навчальному процесі" і відбуватися обчислювальна практика (не менше 1 кредиту). На випускних курсах обов'язковим є використання інформаційних технологій та Інтернету для виконання індивідуального науково-дослідного завдання. На випускних курсах усіх факультетів має читатися курс "Використання сучасних

інформаційних технологій у фаховій діяльності". Необхідно чітко організувати самостійну роботу в позааудиторний час для курсантів (слухачів), які прагнуть поглибити знання з програмного матеріалу, засвоїти нову тему, використовувати персональний комп'ютер під час підготовки до занять з навчальних дисциплін, написання курсових і дипломних робіт.

Системне упровадження інформаційних технологій у процес підготовки військових фахівців передбачає застосування сучасних технологій візуального супроводження різних видів занять (скажімо, за допомогою Lite-Pro), які дозволяють в усіх аудиторіях проводити заняття з показом комп'ютерних і відеозображень, презентації програмних продуктів. Крім того, у військово-навчальному процесі доцільно застосовувати сучасні графопроєктори та діапроєктори Liesedand. Інформаційні технології типу Hi-Class, які можуть застосовуватися в комп'ютерних класах, дозволяють індивідуально підходити до навчання курсантів (слухачів) і контролю засвоєння ними навчального матеріалу завдяки розподілу інформації на кожний окремий монітор [1, с.260].

Сучасна концепція розвитку бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів вимагає застосування автоматизованих інформаційних систем, створення автоматичних робочих місць бібліотекарів, введення електронних абонентів користувачів, електронних каталогів літератури й електронної картотеки газетно-журнальних статей, створення мультимедійної бібліотеки тощо. Це дозволяє високоякісно виконувати, скажімо, такі процеси, як наукове опрацювання літератури, обслуговування читачів на якісному рівні; автоматичну підготовку каталожних карток, книжкових формулярів; запитів на літературу, бібліографічних довідок; введення інвентарного та безінвентарного обліку літератури. Електронний каталог знімає незручності у взаємодії читача з системою бібліотеки. Одночасний багатоспектний оперативний пошук позбавляє його від витрат часу на вивчення класифікації літератури та стандарту бібліографічного опису.

Основою формування інформаційних ресурсів у ВВНЗ стануть такі заходи:

- підготовка та видання сучасних науково-методичних розробок науково-педагогічним складом (підручників, навчальних посібників, опорних конспектів, практикумів, портфелів ситуаційних завдань, тренінгів тощо), а також створення ними комп'ютерних підручників, комп'ютерних навчальних систем, інформаційно-довідкових систем за напрямами підготовки спеціалістів;
- системне та періодичне поновлення сучасного літературного фонду бібліотеки підпискою періодичних видань;
- відкриття доступу викладачам і курсантам (слухачам) до інформаційних ресурсів через глобальну мережу Internet.

Реалізація кредитно-модульного навчання, системне застосування інформаційних технологій неможливі без розробки інтерактивних комплексів навчально-методичного забезпечення дисципліни, яке спрямовано на подолання одного з головних недоліків традиційної організації військово-навчального процесу. Це – така ситуація, коли курсанти (слухачі) ВВНЗ, опановуючи навчальні курси, мають, зазвичай, конспект лекцій, у кращому випадку – навчальний посібник або підручник, які, як правило, є застарілими. Адже підручник розрахований на пересічного курсанта (слухача) і не може врахувати індивідуальні особливості кожного з них, можливості використання інноваційних технологій, Internet-ресурсів тощо. Оскільки нині методологія навчання, наукової та виховної роботи у ВВНЗ полягає в переорі-

ентації цих видів робіт із суто лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форми, впровадженні аналогічного принципу діагностики знань курсантів (слухачів), потрібні нові (оригінальні) підходи до організації їх самоосвіти.

Усунення цього недоліку неможливе без залучення значних масивів інформації, у тому числі сучасних досягнень науки і техніки. Крім того, в сучасному підході до організації військово-навчального процесу вирішальне значення відіграє спосіб подачі (організації) навчальної інформації. Під цим мається на увазі не традиційна методика викладання, а новітні методичні підходи до організації навчального процесу. У контексті традиційної інформаційно-довідкової лекції на самостійне опрацювання додаткових навчальних посібників відводилося до 30% навчального часу. У системі проблемно-евристичної лекції для цього відводиться до 50-60% часу самостійної роботи слухача [1, с.262]. Проте власне кількість часу не визначає ефективності такої роботи. Потрібна певна модель (визначена система) організації роботи від постановки задачі до самоперевірки ефективності її розв'язання.

З цією метою пропонується створити інтерактивний методичний комплекс навчальної дисципліни, який згідно із сучасними вимогами подається слухачу в електронному вигляді на дискеті, CD, або, найкраще, у формі Інтернет-сторінки у віртуальній бібліотеці ВВНЗ, або, ще краще, що є однозначним за доступністю, – на сайті відповідної кафедри. Віртуальний навчальний курс може бути написаним у HTML-форматі і розрахованим для роботи в Internet Explorer чи Netscape Navigator. Завдяки цій програмі курсанти (слухачі) мають можливість отримати повний пакет необхідної навчально-методичної літератури до курсу з доступом в окремому комп'ютерному класі, внутрішній комп'ютерній мережі, віртуальній бібліотеці ВВНЗ, через систему Інтернет.

Структура таких комплексів має містити, на нашу думку, такі основні елементи:

- програму навчальної дисципліни та її робочу програму;
- календарно-тематичний план лекційних, семінарських і практичних (лабораторних) занять;
- модулі перевірки знань з навчальної дисципліни;
- індивідуальні навчально-дослідні завдання;
- терміни, які має засвоїти під час вивчення навчальної дисципліни;
- завдання для контрольних робіт із необхідним рівнем їх варіантності;

- опорний конспект лекцій; глосарій (словник термінів);

- методичні рекомендації до самостійного вивчення навчальної дисципліни (розділу, модулю, теми); збірник задач і завдань до практичних (лабораторних) занять;

- хрестоматію (-ії); рекомендовану літературу; тести для самоконтролю;

- екзаменаційні питання; бібліотечні й Інтернет-ресурси;

- електронні підручники та посібники, де текстовий матеріал поєднується з графічним зображенням, показом документів тощо;

- графічні матеріали та інші візуальні засоби, зразки, фонд законодавчих та інструктивних документів (завичай, у спеціалізованих кабінетах) тощо.

Такий комплекс можна розширити за рахунок підготовки авторських підручників із глосарієм, навчальних і методичних посібників для самостійної роботи курсантів (студентів) з тематичним оглядом літератури, вправами для закріплення матеріалу, тестами для самоперевірки знань тощо. Тому варто мати не лише текстовий, але й електронний варіант усіх цих посібників.

Розробка інтерактивних комплексів навчально-методичного забезпечення з кожної навчальної дисципліни – широке поле для науково-методичних пошуків для педагогів. Такий комплекс має відображати індивідуальний рівень роботи зі курсантами (слухачами) конкретного викладача. Адже нині він виступає не лише в ролі лектора та консультанта, а й стає своєрідним режисером, модератором пізнавального процесу для курсанта (слухача). Тут не припустимий розрив між знаннями викладача та його методичними діями.

Висновок. Використання системного та комплексного підходу до впровадження сучасних інформаційних технологій навчання в усі елементи військово-навчального процесу в ВВНЗ з повним сучасним методичним забезпеченням, розвинутою інфраструктурою навчального процесу дозволить провести реструктуризацію навчального процесу (шляхом скорочення аудиторного навантаження) та запровадити нові концептуальні та методичні підходи до організації й контролю самостійної роботи курсантів (слухачів). Ці аспекти водночас є перспективними напрямками наших подальших наукових пошуків.

1. Вища освіта України і Болонський процес : [навчальний посібник] / М.Ф. Дмитриченко, Б.І. Хорошун, О.М. Язвінська, В.Д. Данчук. – К. : Знання України, 2006. – С. 256-278.